

แนวทางในการพัฒนาศักยภาพวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์และเส้นทางแสวงบุญ :

กรณีศึกษา วัดในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม

Approaches in Developing the Potentiality of Temples to Buddhist Art Tour
Destinations and Pilgrimage Route : A Case Study of Temples in
the Area of Maha Sarakham Province

พระประภุชญ์ แสงเทียมจันทร์¹, ประโยชน์ สังกลิณ²

Phra Prakrit Saengthiamchan¹, Prayote Songklin²

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ. 2560

Email : shop.prakit@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ค้นหาวัดในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคามที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์และเส้นทางแสวงบุญ 2) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพวัดในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์และเส้นทางแสวงบุญ และ 3) นำเสนอแผนที่เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญของวัด ในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์ จำนวน 18 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชานโยบายสาธารณะ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹ Graduate students Majoring in Public Policy, College of Politics and Governance Mahasarakham University, Thailand.

² อาจารย์ประจำวิทยาลัยการเมืองการปกครอง หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² Lecturers to College of Politics and Governance Master of Public Administration Public in Policy, Mahasarakham University, Thailand.

*ได้รับบทความ: 30 กรกฎาคม 2562; แก้ไขบทความ: 24 สิงหาคม 2562; ตอบรับ
การตีพิมพ์: 26 กันยายน 2562

Received: July 30, 2019; Revised: August 24, 2019; Accepted: September 26, 2019

ผลการวิจัยพบว่า 1)วัดในจังหวัดมหาสารคามที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด ได้แก่ วัดพุทธวนาราม รองลงมาได้แก่ วัดพุทธมงคล และ ศูนย์ปฏิบัติธรรมบ้านแก่นท้าว ตามลำดับ 2)แนวทางในการพัฒนาศักยภาพวัดที่สำคัญ ด้านสถานที่ของวัด ได้แก่ สถานที่จะต้องมีความโดดเด่นและเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาได้ ด้านบุคลากรของวัด ได้แก่ บุคลากรจะต้องฝึกอบรมพัฒนาความรู้ ความเสียสละ และมีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย ด้านการจัดกิจกรรมภายในวัด ได้แก่ การจัดกิจกรรมจะต้องมีการเปลี่ยนโปรแกรมการจัดกิจกรรมใหม่อยู่เสมอ เพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย ด้านการประชาสัมพันธ์ของวัด ได้แก่ การประชาสัมพันธ์จะต้องสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็ว และประหยัดค่าใช้จ่ายมากที่สุด และด้านการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในวัด ได้แก่ วัดควรเปิดโอกาสให้ทุกๆ คนได้เข้ามาเห็นการบริการจัดการภายในวัด ซึ่งจะทำให้เกิดความโปร่งใสในการทำงาน และทำให้วัดนั้นเป็นที่ยอมรับและเป็นที่ยอมรับและเป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธา และ 3)จังหวัดมหาสารคามสามารถสร้างแผนที่เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญ ซึ่งประกอบด้วยวัดจำนวน 12 วัด ได้แก่ วัดพุทธประดิษฐ์ วัดกลางโกสุม วัดกลางกุดรัง วัดป่าธรรมอุทยาน วัดหนองเลา วัดชัยมงคล ศูนย์ปฏิบัติธรรมบ้านแก่นท้าว วัดพุทธวนาราม วัดพุทธมงคล วัดกุสุมาลย์ วัดป่าเรไร และวัดหนองหูลิง

คำสำคัญ : 1. วัด 2. การท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ 3. เส้นทางแสวงบุญ

ABSTRACT

The objectives of the research were to 1)search for temples in Maha Sarakham province which had potential to be developed as Buddhist art tour destinations and pilgrimage routes; 2) study guidelines for developing temples in Maha Sarakham province to be Buddhist art tour destinations and pilgrimage routes; and 3) present a map of Buddhist art tour destinations and pilgrimage routes in Maha Sarakham province. The sample consisted of 18 interviewees. The research instruments were two semi-structure interviewing forms.

The results of the study were as follows: 1) The temples in Maha Sarakham province which had the highest potential to be developed as Buddhist art tour destinations could be arranged in descending order as follows: Buddha Wanaram Temple, Buddha Mangala Temple, and Ban Kaen Thao Dhamma Practice Center. The other nine temples with potential to be developed as Buddhist art tour destinations and pilgrimage routes included KLang Kosum Temple, Rerai Forest Temple, Buddha

Pradit Temple, DhammaUttayan Forest Temple, Ku Suntraram Temple, Nong Lao Temple, Chai Mangala Temple, Nong Hu Ling Temple, and Klang Kudrang Temple.

2) The guidelines for developing temples in Maha Sarakham province to be Buddhist art tour destinations and pilgrimage routes were as follows: for the Temple area aspect, temples should have a prominent and interesting areas so that they could be symbolic places of Buddhism; for temple personnel aspect, the temple personnel should be educated, self-sacrificing, and responsible; for temple activity management aspect, there should always be new interesting activities; for temple public relation, there should be constant responses to the tourist needs with the least expense, for temple touring management participation aspect, temples should provide opportunities for all people to see activities and services provided by the temples which brought about the transparency, acceptance, and faith. And 3) The map of Buddhist art tour destinations and pilgrimage routes in Maha Sarakham province depicted 12 temples that had the potential to be developed as Buddhist art tour destinations and pilgrimage routes. These temples were Buddha Pradit Temple, KLang Kosum Temple, Klang Kudrang Temple, Dhamma Uttayan Forest Temple, Nong Lao Temple, Chai Mangala Temple, Ban Kaen Thao Dhamma Practice Center, Buddha Wanaram Temple, Buddha Mangala Temple, Ku Suntraram Temple, Rerai Forest Temple, and Nong Hu Ling Temple.

Keywords : 1. Temple 2. Buddhist Art Destinations 3. Pilgrimage Route

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

วัดจัดเป็นทุนมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญและมีอยู่เป็นจำนวนมากในประเทศไทย เป็นสถานที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยบทบาทของวัดหลายๆ ยังคงเป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์สามเณร เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัติธรรม สืบทอดและเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอน และยังมีฐานะเป็นสถานที่ที่ประดิษฐานและรวบรวมของมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ตลอดถึงการเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีทางประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้น วัดในปัจจุบันจึงมีบทบาทในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและที่สำคัญ คือ “วัด” (Temple) ยังเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรม และยังสะท้อนไปถึงร่องรอย

วิถีชีวิตในอดีตที่มีลักษณะกลมกลืน (Harmony) ระหว่างชุมชน วัด และสิ่งแวดล้อม ที่มีลักษณะการผสมกลมกลืนการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความศรัทธาในพระพุทธศาสนา (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2557 : 5) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ก็เป็นอีกภูมิภาคหนึ่งที่มีวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและแสวงบุญกุศลไม่น้อยไปกว่าภาคอื่นๆ ซึ่งในแต่ละจังหวัดของภาคอีสานนั้นมีวัดวาอารามที่มหัศจรรย์ สวยงาม และมีพุทธสถานที่มีคุณค่าในทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ รวมถึงเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมที่ยังคงรักษาความเป็นท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การศึกษาค้นคว้า และเป็นแหล่งแสวงบุญอีกด้วย โดยเฉพาะพุทธมณฑลอีสานในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความน่าสนใจอยู่มาก (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2557 : 5-8)

จากข้อมูลสถิตินักท่องเที่ยวในช่วงเดือนมกราคม – พฤษภาคม พ.ศ.2560 ที่ผ่านมา พบว่า มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 57,439 คน และมีรายได้จากการท่องเที่ยว 114.39 ล้านบาท แต่เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันของปี 2559 ที่ผ่านมา มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 507,659 คน มีรายได้จากการท่องเที่ยว 1,066.94 ล้านบาท มากกว่าในปี 2560 กว่า 10 เท่า (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560 : 4-19) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดมหาสารคามกำลังประสบปัญหา และย่ำแย่ลงเป็นอย่างมาก ทั้งที่จังหวัดมหาสารคามมีแหล่งท่องเที่ยวประจำจังหวัดที่มีชื่อเสียง และมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์หรือแหล่งแสวงบุญอื่นๆ ที่มีเอกลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ที่มหัศจรรย์ สวยงาม และมีสถานที่มีคุณค่าในทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์อยู่ในพื้นที่อีกหลายแห่งซึ่งมีผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การวางแผนพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดมหาสารคาม พบว่า เมื่อเปรียบเทียบด้านการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาคกลับพบว่าจังหวัดมหาสารคามยังคงมีศักยภาพและความพร้อมของภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต่ำกว่าจังหวัดอื่นๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และผลการวิจัยพบว่า จุดอ่อนของการท่องเที่ยวของจังหวัดมหาสารคามมีจุดอ่อน (Weaknesses) ในด้านศักยภาพและความพร้อมอยู่อีกมาก เช่น ขาดความร่วมมือภาคีเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวยังคงเสื่อมโทรม เนื่องจากมีปริมาณนักท่องเที่ยวน้อยและไม่สม่ำเสมอ จึงส่งผลให้เจ้าของพื้นที่ไม่ใส่ใจในการบำรุงรักษา นำสื่อความหมายอื่นมาใช้ทดแทนทำให้เกิดการบดบังทัศนียภาพของแหล่งท่องเที่ยว ขาดการประชาสัมพันธ์ในระดับวงกว้าง และลักษณะโครงสร้างพื้นฐานยังไม่มีมาตรฐาน (ชัยวัช ศิริบรรพพิทักษ์, 2560 : 73-78)

จึงเป็นประเด็นทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาว่ามีวัดใดบ้างในจังหวัดมหาสารคาม ที่มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญได้ และมีแนวทางในการพัฒนาศักยภาพวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์และเส้นทางแสวงบุญได้อย่างไร ผู้วิจัยจึงได้จัดทำการศึกษาฉบับนี้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อค้นหาวัดในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคามที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญได้
- 2.2 เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพวัดในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์และเส้นทางแสวงบุญ
- 2.3 เพื่อนำเสนอแผนที่เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญของวัดในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 3.1 เพื่อให้ทราบเกี่ยวกับวัด ในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญได้
- 3.2 เพื่อให้ทราบเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาศักยภาพวัดในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์และเส้นทางแสวงบุญ
- 3.3 เพื่อเสนอแนะแนวทางในการสร้างแผนที่เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญของวัด ในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางในการพัฒนาศักยภาพวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญ : กรณีศึกษา วัดในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้สัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้ 1)เจ้าคณะอำเภอ จำนวน 13 รูป จาก 13 อำเภอ ในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม 2)เจ้าหน้าที่รัฐซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ที่ปฏิบัติงานอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 3 คน และ 3)บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 2 คน รวมทั้งหมดเป็น 18 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง จำนวน 2 ชุด คือชุดที่ 1 สำหรับพระภิกษุ และชุดที่ 2 สำหรับเจ้าหน้าที่รัฐ และบุคคลซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม การเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกตามแนวคำถามที่กำหนดไว้ล่วงหน้าด้วยตนเอง พร้อมทั้งทำการบันทึกภาคสนาม โดยวิธีการจดบันทึกและใช้การบันทึกเสียง จากนั้นนำข้อมูลมาตรวจสอบ ถอดเทปสัมภาษณ์ ให้ได้ข้อมูลตรงตามความเป็นจริงแล้วจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ตามประเด็นคำถามการวิจัยแต่ละประเด็น และตรวจสอบคู่อีกครั้งหนึ่งว่าข้อมูลที่ได้อาจมีครบถ้วนเพียงพอและเหมาะสมแก่การนำไปวิเคราะห์ การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การนำข้อมูลมาจัดประเภทไว้เป็นหมวดหมู่ ทำการสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำมาบรรยายและอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เป็น

จริงอย่างละเอียด รวมทั้งตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาสาระของแต่ละประเด็นที่ศึกษา และสรุปผลการวิจัย ให้ตอบคำถามวิจัยได้ชัดเจน การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การสรุปตีความ และนำเสนอข้อมูลโดยพรรณนาวิเคราะห์ เพื่ออธิบายแนวทางในการพัฒนาศักยภาพวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญ โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี การใช้งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งวรรณกรรมต่าง ๆ มาอ้างอิง พร้อมทั้งนำเสนอผลการวิจัยให้สอดคล้องกับประเด็นต่างๆ ที่ได้นำเสนอทั้งหมด

5. ผลการวิจัย

5.1 การศึกษาเกี่ยวกับวัด ในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญได้ ผลการศึกษาพบว่าวัดในจังหวัดมหาสารคาม ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด ได้แก่ วัดพุทธนาราม รองลงมาได้แก่ วัดพุทธมงคล และ ศูนย์ปฏิบัติธรรมบ้านแก่นท้าว ตามลำดับ นอกจากนี้ผลการศึกษายังพบอีกว่า มีวัดในจังหวัดมหาสารคาม อีก 9 แห่ง ที่มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญ ได้แก่ วัดกลางโกสุม วัดป่าเรไร วัดพุทธประดิษฐ์ วัดป่าธรรมอุทยาน วัดกุสุณทราราม วัดหนองเลา วัดชัยมงคล วัดหนองหูลิง และวัดกลางกุดรัง

5.2 การศึกษาเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาศักยภาพวัดในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญ ผลการศึกษาพบว่า แนวทางในการพัฒนาศักยภาพวัดที่สำคัญ ด้านสถานที่ของวัด ได้แก่ สถานที่จะต้องมีความโดดเด่นและเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาได้ ด้านบุคลากรของวัด ได้แก่ บุคลากรจะต้องฝึกอบรมพัฒนาความรู้ ความเสียสละ และมีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย ด้านการจัดกิจกรรมภายในวัด ได้แก่ การจัดกิจกรรมจะต้องมีการเปลี่ยนโปรแกรมการจัดกิจกรรมใหม่อยู่เสมอเพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย ด้านการประชาสัมพันธ์ของวัด ได้แก่ การประชาสัมพันธ์จะต้องสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็ว และประหยัดค่าใช้จ่ายมากที่สุด และด้านการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในวัด ได้แก่ วัดควรเปิดโอกาสให้ทุก ๆ คนได้เข้ามาเห็นการบริการจัดการภายในวัด ซึ่งจะทำให้เกิดความโปร่งใสในการทำงาน และทำให้วัดนั้นเป็นที่ยอมรับและเป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธา

5.3 การศึกษาเกี่ยวกับแผนที่เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญของวัดในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า จังหวัดมหาสารคามสามารถสร้างแผนที่เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญ ซึ่งประกอบด้วยวัดจำนวน 12 วัด ได้แก่ วัดพุทธประดิษฐ์ วัดกลางโกสุม วัดกลางกุดรัง วัดป่าธรรมอุทยาน วัดหนองเลา วัดชัยมงคล ศูนย์ปฏิบัติธรรมบ้านแก่นท้าว วัดพุทธนาราม วัดพุทธมงคล วัดกุสุณทราราม วัดป่าเรไร และ

วัดหนองหูลิง ซึ่งวัดเหล่านี้ล้วนแต่เป็นวัดที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญในจังหวัดมหาสารคามด้วยกันทั้งสิ้น

6. อภิปรายผลการวิจัย

แนวทางในการพัฒนาศักยภาพวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์และเส้นทางแสวงบุญ : กรณีศึกษา วัดในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคามผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจซึ่งนำมาอภิปรายตาม ข้อมูลเชิงคุณภาพได้ดังนี้

6.1 วัดในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญได้ พบว่ามีวัดที่ผู้ให้สัมภาษณ์แนะนำมากที่สุด มีทั้งหมด 3 วัด ได้แก่ วัดพุทธวนาราม วัดพุทธมงคล และศูนย์ปฏิบัติธรรมบ้านแก่นท้าว ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดมหาสารคาม จากสำนักงานจังหวัดมหาสารคาม (2555 : ออนไลน์) และงานวิจัยของ ลินจง โพชารี (2560 : ออนไลน์) ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า แหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมากที่สุด คือ วัดพุทธมงคล ซึ่งเป็นวัดมีพระพุทธรูปยืนโบราณเป็นจุดสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระพุทธรูปยืนในสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนี้มีความเก่าแก่ และรู้จักกันมานานทำให้มีชื่อเสียงและบอกต่อกันออกไป จึงทำให้มีผู้คนรู้จักและสนใจมาท่องเที่ยวกันมาก นอกเหนือไปจากความเก่าแก่ของสถานที่ท่องเที่ยวแล้ว ความสะดวกในการเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวก็เป็นอีกองค์ประกอบที่ทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวมาก เพราะวัดพระพุทธรูปยืนนี้อยู่ติดกับถนนหลัก มีการเดินทางไปมาได้อย่างสะดวก ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ อารีย์ นัยพินิจ และคณะ (2556 : 31-40) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ และได้พบว่า องค์ประกอบ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ นอกจากจะมีองค์ประกอบด้านสิ่งดึงดูดใจแล้ว องค์ประกอบด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวก็เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญ

6.2 แนวทางในการพัฒนาศักยภาพวัดในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์และเส้นทางแสวงบุญพบว่าการพัฒนาศักยภาพด้านสถานที่ของวัดแต่ละวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์และเส้นทางแสวงบุญนั้นมีการพัฒนาศักยภาพด้านสถานที่ทั้งที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะวัดแต่ละวัดมีบริบทที่แตกต่างกัน จึงทำให้วัดมีรูปแบบในการพัฒนาศักยภาพของตนที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มาโนช พรหมปัญญา (2557 : 79-97) ที่ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ผลการศึกษาพบว่า การเตรียมความพร้อมด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีนั้น ด้านอัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ที่โดดเด่น แนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธเพื่อความยั่งยืน

การพัฒนาศักยภาพด้านบุคลากรของวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์และเส้นทางแสวงบุญนั้น พบว่าวัดที่มีการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะมีลักษณะเด่น คือ ความมีจุดมุ่งหมายสูงสุดเดียวกัน ซึ่งบุคลากรของวัดนั้นต้องมีทั้งพระสงฆ์ ทั้งฆราวาส ที่เป็นทั้งคนนอกและคนใน ผู้ปกครองหรือประธานสงฆ์ จะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความเสียสละ มีกรอบแนวคิดอุดมการณ์ มีความรับผิดชอบ และมีนโยบายที่ชัดเจน เพื่อที่จะทำให้การพัฒนาวัดไปในทิศทางเดียวกัน และไม่เกิดความขัดแย้ง เพราะการที่วัดจะพัฒนาบุคลากรของวัดเพื่อพัฒนาวัดให้ไปถึงจุดมุ่งหมายได้นั้น บุคลากรของวัดทุกคนต้องมีการรับรู้นโยบายของวัดร่วมกัน เพราะแต่ละคนมีความสามารถที่แตกต่างกัน การเชื่อฟังคำสั่งของผู้ปกครองจึงเป็นสิ่งจำเป็น และการปกครองวัดเป็นไปตามลำดับขั้นตอนจะทำให้การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ จุฑาภรณ์ หินซุย และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์ (2557 : 50-58) เรื่องแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ คือ วัดมีการปกครองภายในวัด มีองค์กรในการดูแลการปกครอง โดยเรียงจากเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาสเรื่อยไปตามลำดับ

การพัฒนาศักยภาพด้านการจัดกิจกรรมภายในวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์และเส้นทางแสวงบุญนั้น พบว่าความเป็นประเพณีที่เฉพาะของวัดจัดว่ามีส่วนสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวมีความสนใจมาเที่ยวมาก เพราะนอกเหนือจากกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาแล้ว กิจกรรมที่เป็นประเพณีของวัดที่จัดเป็นประจำ จะทำให้วัดมีความพิเศษ ดึงดูดความสนใจ ทำให้เกิดความนิยมได้ เพราะจะทำให้วัดกลายเป็นมากกว่าสถานที่พักผ่อนหย่อนใจทุกๆ ไป เป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับนักท่องเที่ยวที่ได้เดินทางมา ซึ่งสอดคล้องกับ อารีย์ นัยพินิจ และคณะ (2556 : 31-40) ที่ได้ศึกษาเรื่องศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมากที่สุดในช่วงเทศกาลวันสำคัญของวัด และยิ่งสอดคล้องกับ ภัทรา แจ่มใจเจริญ (2559 : 79-97) ได้ทำการศึกษาวิธีการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนโอหิงมาจิ หมู่บ้านชिरาคาว่าโก จังหวัดกิฬุ ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่า การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนโอหิงมาจิส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลัก 3 ประการ หนึ่งในนั้น คือ ความเป็นของแท้ (Authenticity) และความสมบูรณ์ของลักษณะรวม (Integrity) คือ การอนุรักษ์ระบบสังคมและโครงสร้างสังคมตามประเพณีที่ทำให้เกิดมรดกวัฒนธรรมขึ้นในชุมชน

การพัฒนาศักยภาพด้านการประชาสัมพันธ์ของวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์และเส้นทางแสวงบุญนั้น พบว่า วัดมีช่องทางในการประชาสัมพันธ์ที่มีความหลากหลาย แต่ที่ได้รับความนิยมคือทางโซเชียลมีเดีย (Social Media) เช่น Facebook และ line เพราะสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็ว และประหยัดค่าใช้จ่าย ซึ่งหลายๆ วัดได้มีการสร้างกลุ่ม

เครือข่ายทางโซเชียลเพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย แต่ละวัดต่างมุ่งพัฒนาที่จะให้ตนเองนั้นโดดเด่นที่สุดอยู่ฝ่ายเดียว เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืน ทำให้เกิดการแข่งขันกันขึ้นในกลุ่มของแหล่งท่องเที่ยวในสังคม และมีปัจจัยเรื่องขององค์ความรู้ในการใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในความได้เปรียบและเสียเปรียบกันในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วยตัวเอง ทั้งนี้สิ่งที่สะท้อนให้เห็น คือ การขาดความเชื่อมโยงกันของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยธวัช ศิริบรรพิตักษ์ (2560 : 73-78) ได้ทำการศึกษาศาสนาการณปัจจุบันด้านการท่องเที่ยว นำไปสู่การวิเคราะห์วางแผนพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวและเสนอแนะแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดมหาสารคาม ให้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดและระหว่างภูมิภาค ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าแต่ละวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีบริบท อัตลักษณ์ และการจัดการผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน จึงทำให้ไม่สามารถที่จะเชื่อมโยงกันได้

การพัฒนาศักยภาพด้านการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์และเส้นทางแสวงบุญนั้น พบว่า ความโปร่งใสในการบริหารจัดการเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วม เพราะการทำงานหรือการพัฒนาวัดที่มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ จะทำให้วัดนั้นเป็นที่ยอมรับของประชาชน ทำให้เกิดความสามัคคี เกิดเป็นความร่วมมือในการพัฒนา ดึงดูดผู้มีจิตศรัทธาให้เข้ามามีส่วนร่วมได้ง่าย โดยเฉพาะคนในชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง และการกระจายผลประโยชน์ให้กับชุมชนผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว ก็จะทำให้เกิดความร่วมมือในการจัดการการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการเห็นความสำคัญของซึ่งกันและกันระหว่างวัดกับบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับ ภัทรา แจ่มใจเจริญ (2559 : 79-97) ได้ทำการศึกษาวิธีการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนโอหิงมาจิ หมู่บ้านชिरาคาว่าโก จังหวัดกิฬุ ประเทศญี่ปุ่น จากการศึกษาพบว่า การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนโอหิงมาจิส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลัก 3 ประการหนึ่งในนั้น คือ การกระจายผลประโยชน์ให้กับชุมชนผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว เพราะการที่วัดกระจายผลประโยชน์ให้กับชุมชน เกิดเป็นอาชีพ ให้คนในชุมชนนั้นได้มีรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด จะทำให้เกิดความอยากพัฒนาวัดให้มีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้นเพื่อให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางมา มากๆ วัดก็จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและคนในชุมชนก็จะได้มีอาชีพและมีรายได้

6.3 แผนที่เส้นทางวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญ ในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม พบว่ามีวัดที่มีศักยภาพที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญได้ จำนวน 12 วัด มีที่สอดคล้องกับ ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดมหาสารคาม ที่ได้จากสำนักงานจังหวัดมหาสารคาม (2555 : ออนไลน์) คือ วัดพุทธมงคล และวัดพุทธวนารามหรือวัดป่าวังน้ำเย็น ทั้งนี้อีกจำนวน 10 วัดไม่สอดคล้องกับข้อมูลในเบื้องต้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าวัดทั้ง 10 วัด 1) เป็นวัดที่เพิ่งมีการก่อสร้างสถานที่ท่องเที่ยวขึ้นมาใหม่ ทำให้ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก

2)ขาดความสะดวกในการเข้าถึงสถานที่ และ 3)ขาดกิจกรรมที่ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว ถ้าหากวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีความเชื่อมโยงกัน ทั้งทางด้านเรื่องราวความเป็นมาด้านการจัดกิจกรรม จะทำให้มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้นและมีความคุ้มค่าในการเดินทางมาท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับ อารีย์ นัยพินิจ และคณะ (2556 : 31-40) ที่ได้ศึกษาเรื่องศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ ประกอบไปด้วย องค์ประกอบด้านสิ่งดึงดูดใจ องค์ประกอบด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว องค์ประกอบด้านที่พัก องค์ประกอบด้านความปลอดภัย องค์ประกอบด้านกิจกรรมสนับสนุนการท่องเที่ยว กิจกรรมสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาจะมีมากในช่วงเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา องค์ประกอบด้านรายการนำเที่ยว และองค์ประกอบทางด้านสังคม

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.1.1 วัดที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญได้ ที่สำคัญคือสถานที่ต้องสะอาด ต้องมีอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์เป็นของตนเองที่สำคัญๆ ที่เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาให้คนได้กราบไหว้

7.1.2 ผู้บริหารวัดหรือประธานสงฆ์จะต้องมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาพร้อมที่จะเสียสละและที่สำคัญคือมีคุณสมบัติที่ดีในตัวที่ทำให้ผู้คนยอมรับและศรัทธาได้

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

7.2.1 การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาศักยภาพวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ และเส้นทางแสวงบุญ ที่มีองค์ประกอบเพียง 5 ด้านจากทั้งหมดที่มีอยู่ 7 ด้าน ในการศึกษาครั้งต่อไปอาจศึกษาต่อเนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ โดยศึกษาในองค์ประกอบในด้านอื่นๆ ที่เพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความครอบคลุม

7.2.2 การวิจัยครั้งนี้จำกัดอยู่เพียงวัดในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม ในการศึกษาครั้งต่อไปอาจศึกษาวัดในเขตพื้นที่จังหวัดอื่นๆ ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่เพิ่มเติมให้นักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจได้เรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ในจังหวัดอื่นๆ ด้วย

8. เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). **แนวทางการดำเนินงาน โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). **แถลงข่าวสถานการณ์ท่องเที่ยว พฤษภาคม 2560**. สืบค้นเมื่อ 23 เมษายน 2561. จาก https://www.mots.go.th/more_news.php?cid=421&filename=index
- จุฑาภรณ์ หินซุย, สถาพร มงคลศรีสวัสดิ์. (2557). แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ: กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด. **วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ**. 10(1). 50-58.
- ชัยวัช ศิริบรรพิตักษ์. (2560). การวางแผนพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดมหาสารคาม. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. 8(2). 73-78.
- มาโนช พรหมปัญญา. (2556). แนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน. **วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย**. 8(2). 36-47.
- ภัทรา แจ่มใจเจริญ. (2559). การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ชุมชนโอหังมาจิ หมู่บ้านชีราคว่าโก จังหวัด กิฬุ ประเทศญี่ปุ่น. **วารสารญี่ปุ่นศึกษา**. 33(2). 79-97.
- ลินจง โพชารี. (2560). **แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดมหาสารคาม**. การประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาสารคามวิจัย ครั้งที่ 13. สืบค้นเมื่อ 19 เมษายน 2561. จาก http://research.msu.ac.th/msu_journal/upload/articles/article1931_78104.pdf
- สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม. (2555). **ข้อมูลทั่วไปจังหวัดมหาสารคาม**. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2561. จาก <http://www.maharakham.go.th/mkweb/index.php/new-data/238>
- อารีย์ นัยพินิจ และคณะ. (2556). การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์. **วารสารปัญญาภิวัฒน์**. 5(1). 31-40.

9. คำขอบคุณ

ขอขอบพระคุณท่านพระครูวิบูลวุฒิสาร เจ้าคณะตำบลโนนแดง เขต 1 อย่างสูงยิ่ง ที่ให้ความเมตตาในเรื่องค่าใช้จ่ายในการศึกษา และยานพาหนะเดินทางจนจบการศึกษา และงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีเพราะผู้ศึกษาได้รับความกรุณาและความช่วยเหลือเป็นอย่างดียิ่งจากรองศาสตราจารย์ ดร. ประโยชน์ ส่งกลิ่น อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการให้คำปรึกษา คำแนะนำ และแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีทางผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศเป็นเครื่องบูชาแด่พระพุทธศาสนา พระอุปัชฌาย์ บิดา มารดาครู อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่ให้การอบรมสั่งสอนให้ได้สติปัญญาและคุณธรรม เครื่องชี้นำความสำเร็จในชีวิต